

SYAIKH MOHAMED IDRIS AL-MARBAWI: Kontribusinya dalam *Fiqh al-Hadîs*

Faisal bin Ahmad Shah

Department of al-Qur'an and Hadith, Akademi Pengajian Islam Universitas Malaya (UM),
Kuala Lumpur, Malaysia.
Email: faisalas@um.edu.my

Abstrak: Sheikh Mohamed Idris al-Marbawi: His Contribution in *Fiqh al-Hadîth*. Syaikh Mohamed Idris bin Abdul Raof al-Marbawi's *Bahr al-Madhi* is a very popular work within the Malaysian community. This work comprises a translation of 2781 prophetic traditions adapted from Imâm al-Tirmidhî's *al-Jâmi'*, and still continuously reprinted and used by large audience in mosques. This study focuses on studying the method of exegesis (*syarh*) of *fiqh al-hadîs* found in *Bahr al-Madhi*. As such, the writer analyzes document and makes interviews related to issues relevant to the study. The test for methods used by al-Marbawi in *Fiqh al-hadîs* is conducted by analyzing the findings through various interpretation of *al-Hadîs*. In addition, comparative approach is also used by referring to the works of expert in hadith and identifying how far al-Marbawi's method is similar or different to the former views. This study reveals that al-Marbawi's commentary on *Fiqh al-Hadîs* is mainly dominated by issues pertaining to 'aqidah (Islamic creed), *tafsîr* (Qur'anic exegesis), *hadîs* (Islamic traditions), *usûl al-fiqh* (Islamic jurisprudence), and *history and language*. Finally, the writer asserts that due to its divergence scope of discussion, authenticity and reliability, the *Bahr al-Madhi* remains the main reference in hadith studies applicable for different disciplines of knowledge.

Kata Kunci: Mohamed Idris al-Marbawi, *Fiqh al-hadîs*, *Bahr al-Madhi*

Pendahuluan

Tulisan ini coba melihat sumbangan Syaikh Mohamed Idris al-Marbawi dalam bidang *fiqh al-hadîs* melalui kitabnya *Bahr al-Madhi*. Kesungguhan dan pengorbanan Syaikh Mohamed Idris al-Marbawi dalam meningkatkan kepaahaman umat Islam terhadap hadis-hadis Nabi dibuktikan dengan tiga buah kitab hadis dalam tulisan jawi yaitu *Bahr al-Madhi*, *Bulugh al-Marâm* dan *Kitab Idangan Guru Shahîh Bukhârî dan Muslim*. Namun dalam tulisan ini perhatian tumpuan akan diberikan kepada sumbangan beliau dalam *fiqh al-hadîs* melalui kitabnya *Bahr al-Madhi*. Tulisan ini diawali dengan biodata

ringkas Syaikh Al-Marbawi dari sudut latar belakang pengajiannya dan karya-karya penulisan yang dihasilkan beliau. Kemudian, penulis akan memperkenalkan kitab *Bahr al-Madhī* untuk seterusnya menganalisis sumbangan beliau dalam *fiqh al-hadīs*.

Biodata Ringkas Al-Marbawi

Nama lengkap beliau ialah Mohamed Idris bin Abdul Raof al-Marbawi al-Azhari.¹ Nama ini digunakan pada hampir keseluruhan karya-karya penulisan beliau. Gelaran al-Marbawi yang terdapat pada namanya adalah berasal dengan nama kampung asal keluarganya di Lubuk Merbau yang terletak di daerah Kuala Kangsar, Perak. Adapun al-Azhari merujuk kepada Universiti al-Azhar di Mesir tempat beliau menimba ilmu dalam bidang pengajian Islam. Al-Marbawi dilahirkan pada 28 Zulkaedah 1313 H bersamaan 12 Mei tahun 1896 di kampung *Masfalah Makkah Mukarramah*. Tarikh dan tempat lahirnya ini dinyatakan dalam kamusnya yang terkenal yaitu *Kamus al-Marbawi*.² Syaikh al-Marbawi tinggal dan besar di Makkah sampai tahun 1902 M yaitu ketika beliau berumur 10 tahun.

Pendidikan Syaikh Al-Marbawi

Syaikh al-Marbawi memperoleh pelajaran dan pendidikan agama sejak awal daripada keluarganya yang senantiasa memberi perhatian terhadap pelajarannya dan memberikan perhatian yang cukup bagi memastikan kejayaannya dalam bidang pendidikan. Jika ditelusuri, proses pendidikan dan perkembangan ilmu Syaikh al-Marbawi melalui tiga peringkat yaitu peringkat pengajian di Makkah, pengajian di Tanah Melayu dan pengajian di Mesir.

a) Pengajian awal di Makkah

Pendidikan awal Syaikh al-Marbawi bermula di Makkah yang merupakan pusat perkembangan dan penataran ilmu pada waktu itu. Dalam usia empat tahun beliau sudah mampu menghafal al-Qur'an. Dua tahun kemudian, beliau di hantar ke sekolah *Masfalah* di kota Makkah yang terletak berhampiran dengan rumahnya. Di sekolah tersebut beliau memperlihatkan komitmen yang tinggi dalam menghafal al-Qur'an. Potensi beliau sebagai seorang bakal ulama terserlah dan terpancar melalui kekuatan ingatan beliau sehingga berjaya menghafal enam belas (16) Juz al-Qur'an ketika umurnya 10 tahun.³

¹ Ejaan Mohamed pada nama beliau adalah sebagaimana yang tercatat pada *kad* (kartu) pengenalan beliau yang disimpan di Pusat Islam Malaysia (sekarang JAKIM). Lihat: Ismail Ismail Mat Ludin, "Syaikh Idris Marbawi dan Sumbangannya" (Kertas Projek di Jabatan Pengajian al-Qur'an dan Sunnah, Universiti Kebangsaan Malaysia, 1991), h. 1.

² Mohamed Idris 'Abd al-Raof al-Marbawi, *Kamus Idris al-Marbawi Arabi-Melayu* (t.t.p: Dâr al-Fikr, t.t.), h. 292.

³ Mat Ludin, Syaikh Idris Marbawi, h. 7; lihat: *Utusan Qiblat* (September 1980, tahun Kese-

b) Pengajian di Tanah Melayu

Di Tanah Melayu, al-Marbawi dan keluarganya menetap di Lubuk Merbau yang terletak di daerah Kuala Kangsar, Perak. Di Lubuk Merbau beliau telah dihantar belajar di Sekolah Melayu Lubuk Merbau bermula dari usianya 11 tahun sehingga beliau lulus darjah lima pada usianya 15 tahun.⁴ Minat dan kecenderungan beliau dalam bidang pengajian Islam telah mendorong beliau untuk menyambung pengajiannya di pondok Syaikh Wan Muhammad yang terletak di Bukit Candan Kuala Kangsar, Perak. Syaikh Wan Muhammad merupakan mufti Perak pada waktu itu⁵. Setelah tiga tahun menimba ilmu pengajian Islam di pondok Syaikh Wan Muhammad, beliau kemudiannya berpindah ke pondok Tuan Hussein Nasir bin Muhammad Taib al-Mas'udi di Kedah. Pengajian sistem pondok yang begitu intensif dan bersifat menyeluruh telah mendorong beliau untuk terus menjelajahi lautan ilmu dengan meneruskan pengembaraan ilmunya ke pondok Syaikh Ahmad Fatani di Padang Lalang Bukit Mertajaw. Pengajian beliau di sana telah berlangsung selama empat tahun lamanya. Tidak cukup dengan ilmu yang dipelajari di tiga buah pondok sebelum itu, beliau kemudiannya menyambung pengajiannya di Pondok Tok Kenali, Kelantan⁶

c) Pengajian di Mesir

Pengajian beliau di Mesir bermula pada tahun 1924 M. Kesungguhan dan iltizam beliau dalam menuntut ilmu di Universiti al-Azhar telah membuahkan hasil apabila beliau antara pelajar terawal yang berjaya mendapat Syahadah 'Aliyyah daripada universiti tersohor dalam bidang pengajian Islam itu. Antara guru-gurunya di Mesir yang sering beliau nyatakan dalam banyak karyanya ialah seperti berikut:

1- Syaikh Muḥammad Ibrâhîm al-Samalûti

2- Syaikh Maḥmud Ghunaym

belas Syawal/ Zulkaedah, bilangan 121), h. 5; lihat: *Pengasuh* (Januari–Maret 2001, bilangan 568; lihat *al-Qiyadah* (Juli 1990), Abu 'Arabi, *Bintang Nusantara* (Kuala Lumpur: al-Qiyadah, 1990), h. 33; lihat *Utusan Melayu* (14 Agustus 1987), h.1

⁴ *Utusan Melayu* (1975) h.14

⁵ Wan Muhammad bin Wan Husain berasal Dari Kampung Saring, Mukim Merbol, Pasir Puteh Kelantan. Tidak dapat dipastikan bilakah beliau dilahirkan. Namun ada sumber menyatakan bahawa beliau meninggal dunia pada tahun 1348 H ketika usianya sudah menjelang 80 tahun. Jika kenyataan tersebut benar, maka tarikh beliau dilahirkan ialah pada tahun 1268H /1852 M. Haji Wan Muhammad bukan sahaja seorang guru Sultan tetapi juga seorang guru pondok yang dihormati ramai. Antara pelajar-pelajar yang datang menuntut ilmu di tempat beliau ialah Haji Wan Muhammad bin Wan Puteh Dari Pasir Puteh Kelantan, Haji Husain bin Awang Hamat Dari Pengkalan Pauh Pasir Puteh Kelantan dan termasuklah al-Marbawi. Beliau meninggal dunia di Bukit Candan Kuala Kangsar pada 13 November 1929M dan meninggalkan hampir 40 orang anak. Salah seorang anaknya ialah Haji Wan Hasan yaitu Qadi Besar Kelantan yang pertama. Lihat *Ismail Che Daud*, (2001), h 652-656. Lihat juga *al-Islam* (Oktober 1987), h.50

⁶ *Dewan Masyarakat* (15 Juli 1980), h. 33

- 3- Syaikh Muḥammad Bahith
- 4- Syaikh Abû al-A'la al-Falakî
- 5- Al-'Allâmah al-Makki al-Syaikh Muḥammad 'Ali al-Maliki
- 6- Al-Ustâz 'Abdul Wasif bin Muḥammad

Karya-karya Tulisnya

Tradisi menulis merupakan satu tradisi yang telah sebatikan dalam jiwa Syaikh al-Marbawi sejak di pondok Tok Kenali. Melalui penulisan yang beragam dan bervariasi beliau telah mewariskan idea dan gagasan pemikiran yang tidak ternilai dan sangat berharga. Jarang sekali terdapat ulama yang meninggalkan karya penulisan yang monumental yang menggabungkan dan menyepadukan antara ilmu agama dengan ilmu-ilmu modern. Karya-karya penulisan Syaikh al-Marbawi yang menjangkau tiga belas (13) buah tajuk buku dan ada di antaranya mencapai beratus-ratus halaman, membuktikan kedudukan beliau sebagai seorang penulis yang prolifik, berdedikasi, tekun, cekal dan mempunyai daya ketahanan dan kesabaran yang tinggi.

Kebanyakan karya-karyanya diterbitkan oleh Percetakan Mustafa al-Bâbi al-Halâbi wa Awlâduhu dan Dâr al-Fikr yang merupakan antara syarikat percetakan yang banyak menerbitkan karya penulisan tokoh-tokoh ulama al-Azhar. Karya-karya penulisan beliau dapat dibagi pada bidang-bidang seperti berikut:

- 1) Bidang yang berkaitan dengan Kamus dan Ensiklopedia
Dalam bidang ini karya-karya beliau adalah: (i) Kamus al-Marbawi, (ii) Ringkasan Kamus Melayu-Arab Bergambar Dan Teladan Belajar Arabnya yang Senang, (iii) *Al-Marbawi Qâmus al-Jayb 'Arabi* – Melayu Latin, (iv) Kitab Perbendaharaan Ilmu, dan (v) *Mu'jam al-Kâinah*
- 2) Bidang Tafsir
Di bidang Tafsir, karya intelektual al-Marbawi antara lain: (i) *Tafsir Quran Al-Marbawi – Juz 1* dan (ii) *Tafsir Surah Yasin Bahasa Melayu*.
- 3) Bidang Hadis
Dalam bidang Hadis, setidaknya ada tiga karya intelektual yang dihasilkan al-Marbawî, yaitu: (i) *Bahr al-Madhî*, (ii) *Kitab Idangan Guru Sahîh al-Bukhârî dan Muslim*, dan (iii) *Kitab Bulugh al-Marâm Serta Terjemah Melayu*.
- 4) Bidang Tauhid, Fiqh dan Tasawuf.
Dalam bidang Tauhid, Fiqh, dan Tasawuf, karya terkenal al-Marbawi adalah: (i) *Punca Agama dan Pati Hukum Ibadat*, (ii) *Nizâm al-Hayât* (Peraturan Hidup Umat Islam), dan (iii) *Asas Islam*.
- 5) Majalah dan Akhbar
Selain menulis karya ilmiah dalam bentuk buku, al-Marbawi juga menerbitkan

majalah dan surat kabar, sekaligus beliau juga menulis di dalamnya. Majalah dan surat kabar dimaksud adalah: (i) Majalah Pengasoh, dan (ii) Seruan al-Azhar.

Kejayaan Syaikh al-Marbawi menghasilkan *Kamus Al-Marbawi* dan *Bahr al-Madhi* melonjakkan nama beliau sehingga disebut-sebut bukan sahaja di Tanah Melayu tetapi di Singapura dan Selatan Thailand. Justeru itu tidak heranlah beliau menerima pelbagai pujian dan pengiktirafan daripada pelbagai lapisan masyarakat. Antara anugerah-anugerah yang pernah diterima oleh beliau adalah seperti berikut:

- a) Ijazah Kehormat Doktor Persuratan Universiti Kebangsaan Malaysia (1980)
- b) Anugerah Tokoh Maal Hijrah (1987)
- c) Anugerah Pingat Ahli Mahkota Perak (1988)
- d) Tokoh Anugerah Penulis Pentas Perak (2004)

Syaikh al-Marbawi meninggal dunia pada 13 Oktober 1989, jam 8.30 pagi di Rumah Sakit Besar Ipoh, Perak ketika berumur 93 tahun. Beliau telah dimasukkan ke rumah sakit tersebut selama 28 hari sebelum meninggal dunia kerana mengidap penyakit “tidak dapat membuang air kecil”. Jenazah beliau dikebumikan di tanah perkuburan Islam Lubuk Merbau Kuala Kangsar bersebelahan dengan pusara istrinya yang meninggal dunia lima bulan sebelum itu. Beliau meninggalkan seorang balu Munirah bt Abdul Wahab, seorang anak perempuan, tiga cucu dan lima cicit.⁷

B. Pengenalan Kitab *Bahr al-Madhi*

Judul lengkap kitab *Bahr al-Madhi* ialah *Bahr al-Madhi: Li Syarh Mukhtasar Shahih al-Tirmidzi*. Judul tersebut dinyatakan dengan jelasnya oleh al-Marbawi dalam mukadimah kitabnya seperti berikut: “Maka dengan kenyataan yang di atas tadi dan lagi akan datang aku namailah kitab aku ini dengan nama *Bahr al-Madhi :Li Syarh Mukhtasar Sahih al-Tirmidzi*⁸

Jika diterjemahkan judul tersebut ke dalam Bahasa Melayu, kitab *Bahr al-Madhi* ialah sebuah kitab syarah kepada *Mukhtasar Shahih al-Tirmidzi*. Namun judul yang diletakkan oleh al-Marbawi di bagian kulit hadapan kitab lebih jelas berbanding judul yang terdapat pada mukadimah kitab yaitu *Mukhtasar Shahih al-Tirmidzi wa Syarhu Bi Lughah al-Jawi al-Malayu al-Musamma Bahr al-Madhi*. Terjemahan daripada judul di atas jelas menunjukkan bahwa *Bahr al-Madhi* merupakan sebuah kitab *ikhtisar* dan syarah kepada *Shahih al-Tirmidzi*.

⁷ Wawancara dengan Dato’ Hj Mohd Ghazali menantu kepada Syaikh al-Marbawi pada 9 Disember 2004

⁸ *Bahr al-Madhi*, vol. 1, h. 3

Pengertian *Bahr al-Madhi*

Perkataan *Bahr* dalam *al-Qâmus al-Muhîr* bermaksud (الماء الكثير) yaitu lautan⁹. Manakala perkataan *al-Madhi* menurut al-Fayruz Abadi bermaksud *al-'asal* yaitu madu¹⁰. Dari pada gabungan kedua-dua perkataan tersebut terbentuklah perkataan *Bahr al-Madhi* yang diterjemahkan sebagai lautan madu. Perkataan “Lautan Madu” ini pernah dinyatakan oleh Rasulullah SAW. ketika menggambarkan keindahan surga sebagaimana hadis berikut:

إن في الجنة بحر الماء وبحر العسل

Sesungguhnya di dalam surga terdapat lautan air dan lautan madu.¹¹

Perkataan lautan biasanya dikiaskan kepada ilmu sebagaimana ibarat (بحري) yang bermaksud (تعمق وتوسع) yaitu seseorang yang mendalam dan luas ilmunya (Majd al-Dîn Muḥammad bin Ya ‘qub al-Fayruz Abadi 1998:347) Manakala madu pula dianalogikan kepada sesuatu yang baik, bernilai dan mendatangkan manfaat.

Berdasarkan definisi di atas, perkataan *Bahr al-Madhi* dapatlah dianalogikan sebagai lautan ilmu. Sedangkan madu dapat pula diterjemahkan sebagai suatu yang bernilai dan mendatangkan manfaat dan kebaikan kepada manusia. Dapatlah dirumuskan di sini bahwa *Bahr al-Madhi* merupakan sebuah kitab yang mengandungi pelbagai ilmu yang mendatangkan manfaat dan kebaikan kepada manusia.

Latar Belakang Penulisan dan Kandungan Kitab *Bahr al-Madhi*

Dorongan penulisan kitab *Bahr al-Madhi* dinyatakan oleh Syaikh al-Marbawi dalam mukadimah kitabnya seperti berikut:

“... ialah semata-mata ikhlas hatiku bagi wajah Allah kerana mensiarkan hadis Rasulullah dan meninggikan kalimah Allah هي العليا kepada segala saudaraku yang tiada tahu di dalam bahasa Arab dan dipohonkan pada Allah kiranya manfaat bagi umum umat Muhammad SAW. dan harapkan jadi pertaruhan di sisi Allah bagi hari akhirat. Dan kiranya tiadalah ia hujjah ke atasku di sana¹²

Kitab *Bahr al-Madhi* yang terdiri daripada dua puluh dua (22) juz ini mula dicetak pertama kali secara berperingkat-peringkat pada tahun 1933M oleh Syarikat Maktabah wa Matba‘ah al-Bâb al-Halabi wa Awlâduhu. Juz pertama kitab ini mula dicetak pada

⁹ Majd al-Din Muḥammad bin Ya‘qûb al-Fayruz Abadi, *al-Qâmus al-Muhîr* (1998), h. 346.

¹⁰ Lihat juga Luis Ma‘lûf al-Yasu‘iy, *al-Munjid fî al-Lughah al-‘Arabiyyah al-Mu‘asirah*, cet. 2 (Beirut: Dâr al-Masyriq, 2001), h.1328.

¹¹ Muḥammad bin ‘Isa bin Sawrah al-Tirmîdî, *Al-Jami‘ al- Shahîh*, Kitab *Sifât al-Jannah*, Bab *Mâ Jâ’a fî Sifâh Anhâr al-Jannah* (Beirut: Dâr al-Fikr, t.t.), h. 2571.

¹² *Bahr al-Madhi*, vol. 1, h. 3

tahun 1933M, sementara Juz terakhir, yaitu Juz dua puluh dua (22) dicetak pada bulan Ramadan tahun 1379 H bersamaan dengan bulan Maret 1960 W.

Kitab *Bahr al-Madhi* merupakan sebuah kitab syarahan hadis berbahasa Melayu yang mensyarahkan dua ribu tujuh ratus lapan puluh satu (2781) buah hadis yang terdapat dalam kitab *al-Jami'* oleh Imâm al-Tirmîdî (w.279H). Kitab ini terdiri daripada dua puluh dua (22) Juz dengan lima ribu enam puluh lapan (5068) halaman serta delapan ribu dua ratus delapan puluh dua (8282) masalah yang menyentuh pelbagai isu dan persoalan yang berkaitan dengan hadis-hadis Nabi.

C. Sumbangan Al-Marbawi dalam *Fiqh al-hadîs* Melalui Kitab *Bahr al-Madhi*

Fiqh al-hadîs merupakan satu juz dari pada bidang ilmu hadis *dirâyah*. Kitab ini begitu signifikan dalam bidang *syarh* hadis sebagaimana *gharîb al-hadîs*, *mukhtalif al-hadîs*, *nasikh* dan *mansûkh* dan kitab-kitab semacamnya. Imâm al-Badr bin Jamâ'ah (w.733H) pernah memperkenalkan *fiqh al-hadîs* setelah memberikan definisi kepada *gharib al-hadîs* yaitu: Perbahasan mengenai kandungan hadis dari sudut hukum *hakam* dan pengajaran yang dikeluarkan daripadanya¹³

Fiqh yang dinyatakan ini tidak bermaksud ilmu fiqh sebagai sebuah disiplin ilmu tetapi fiqh dengan makna paham dan menguasai (*al-fahm wa al-dirâyah*). Antara persoalan-persoalan yang dibincangkan dalam *fiqh al-hadîs* berkisar mengenai makna hadis, faedah hadis, pendapat para ulama terhadap hadis, sejauh mana hadis tersebut dijadikan hujah, *wajah dilâlah hadîs* dan sebagainya. Setiap ulama hadis mempunyai metode dan kaedah tersendiri dalam mempersembahkan *fiqh hadîs*. Ini adalah kerana kemampuan ilmiah mereka dalam mengeluarkan *istinbat* dan faedah daripada sebuah hadis berbeda di antara satu sama lain. Sebagai contoh, antaranya perbezaan keahaman mereka dalam mengaplikasikan kaedah antara berpegang dengan *zahir*, *ta'wil*, *majâz*, *'âm* dan *khâs*, *al-jam' bayna adillah* dan sebagainya. Al-Marbawi juga mempunyai metode tersendiri dalam memahami, mensyarahkan dan mengeluarkan faedah-faedah yang terdapat dalam sesebuah hadis.

Al-Marbawi mengetengahkan pelbagai kaedah dan metode ketika mensyarahkan hadis-hadis sama ada menyentuh bidang akidah, tafsir, Ulûm al-Quran, *Ulûm al-Hadis*, *fiqh*, *Usûl Fiqh*, sejarah dan bahasa. Namun dalam penulisan ini tumpuan hanya akan diberikan kepada *fiqh al-hadîs* dalam bidang akidah dan fiqh saja.

¹³ Muḥammad bin Ibrâhîm Ibn Jamâ'ah, *al-Manhal al-Râwî fî Mukhtasar 'Ulûm al-Hadîth al-Nabawî, tahqîq*. Kamâl Yûsuf al-Hût (Beirut: Dâr al-Kutub al-'Ilmiyyah, 1990), h. 69.

Akidah

Abwâb al-Îmân merupakan salah satu kitab dalam kitab *Bahr al-Madhî* yang membicarakan persoalan akidah selain kitab-kitab seperti *abwâb sifat al-qiyâmah wa al-raqâiq wa al-warâ'*, *abwâb sifat al-Jannah* dan *abwab sifat al-Nâr*. Namun perbahasan akidah tidak terhad kepada bab-bab tersebut sahaja tetapi melangkaui hadis-hadis dalam pelbagai *abwâb* yang terkandung di dalamnya isu-isu akidah. Al-Marbawi dilihat senantiasanya berusaha mengeluarkan faedah-faedah dan input-input bernilai berkaitan dengan persoalan akidah melalui peletakan tajuk-tajuk masalah yang menggambarkan bidang tersebut. Namun beliau tidak meletakkan tajuk khusus seperti *al-Ushûl* atau *al-Tawhîd* sebagaimana kitab-kitab syarah hadis yang lain.¹⁴ Rujukan utama beliau dalam membahaskan persoalan akidah ialah kitab *Syarh Shahîh Muslim* oleh Imâm al-Nawâwi (w.676H), *Ihyâ' 'Ulûm al-Dîn* oleh Imâm al-Ghazâlî (w.505H) dan *Ithâf al-Sâdah al-Muttaqîn* oleh al-Zabîdî (w.1205H). Berikut di bawah ini disenaraikan beberapa metode *fiqh al-hadîs* yang dipersembahkan oleh Al-Marbawi dalam bidang akidah yang boleh dibahagikan kepada dua kategori yaitu seperti berikut: (1) Iman dan persoalan yang berkaitan dengannya, dan (2) *al-Asmâ' wa al-Sifât*.

1) Iman dan persoalan yang berkaitan dengannya

Dalam mensyarahkan isu-isu yang berkaitan dengan iman dan persoalannya al-Marbawi dilihat banyak memaparkan pendapat-pendapat dalam mazhab *ahl al-sunnah wa al-jamâah*. Perkara ini diperjelaskan lagi melalui rujukan beliau kepada ulama-ulama *ahl sunnah wa al-jamâah* seperti Imâm al-Nawâwi (w.676H), Abû 'Isa al-Tirmîdî (w.279H), Imâm al-Ghazâlî (w.505H), al-Zabîdî (w.1205H), al-Khâzin (w.741H) dan al-Khattabî (w.388H). Antara isu-isu yang berkaitan iman dan persoalannya yang dipersembahkan dalam kitab *Bahr al-Madhî* adalah seperti *al-Syahadatain*, iman bertambah dan berkurang dan hukum pelaku dosa dari kalangan orang mukmin.

2) *Al-Asmâ' wa al-Sifât*

Perbahasan mengenai *al-Asmâ' wa al-Sifât* telah menimbulkan konflik berterusan di antara pengikut mazhab salaf dan khalaf sehingga ke hari ini. Mazhab salaf meng-*ithbatkan* apa yang telah di-*itsbatkan* oleh Allah bagi-Nya dalam al-Qur'an atau melalui Rasulullah daripada *al-Asmâ' al-Husna wa al-Sifât al-'Ulâ* suatu pengithbatan tanpa

¹⁴ Abû Bakr Muḥammad bin 'Abd Allâh bin Aḥmad al-Isybilî, *'Aridat al-Aḥwadhî bi Syarḥ Shahîh al-Tirmîzî*, vol. I (Beirut: Dâr al-Kutub al-'Ilmiyyah, t.t.), h. 90.

tahrif, tidak *ta'til*¹⁵, tidak *takyif*¹⁶ tidak *tasybih* dan tidak *tamtsil*¹⁷. Kesemuanya difahami secara hakikat dengan makna yang maklum, *kayf* yang *majhûl* yang bersesuaian dengan keagungan Allah serta menafikan kekurangan daripadanya. Manakala mazhab khalaf pula mengisbatkan hakikat *ism* atau *sifat* jika tidak membawa kepada *tasybih*, *tajsim* dan tidak bertentangan dengan *tanzih*. Jika pemahaman tersebut boleh membawa kepada *tasybih* ia akan dita'wilkan mengikut wajah-wajah dalam bahasa Arab.

Kebanyakan penulis-penulis kitab syarah hadis cenderung kepada pendapat dalam mazhab khalaf (mazhab al-Asya'irah) ketika membahaskan persoalan *al-asma' wa al-sifat*. Antaranya al-Khatibi (w.388H) dalam *A'lâm al-Sunan fî Syarh Shahîh al-Bukhârî* dan *Ma'alim al-Sunan fî Syarh Sunan Abî Dâwûd*, Ibn Battal (w.449H) dalam *Syarh al-Bukhârî*, Qadi 'Iyad (w.544H) dalam *Ikmâl al-Mu'lim Syarh Shahîh Muslim*, al-Qurtubi (w.665H) dalam *al-Mufhim limâ asykala min Talkhis Muslim*, al-Nawâwi (w.676H) dalam *Syarh Shahîh Muslim*, Ibn 'Arabi (w.543H) dalam *'Aridah al-Ahwadhi* dan ramai lagi.¹⁸ Manakala penulis-penulis kitab syarah hadis yang cenderung kepada pendapat dalam mazhab salaf antaranya Ibn Rajab al-Hanbali (w.795H) dalam *Fath al-Bâri Syarh Shahîh al-Bukhârî* dan al-Mubarakfuri (w.1353H) dalam kitab *Tuhfah al-Ahwadhi*.

Pendirian awal Al-Marbawi terhadap hadis-hadis *al-asmâ' wa al-sifât* boleh dikenal-

¹⁵ *Al-Ta'til* ialah menafikan sifat-sifat Allah dan mengingkari keupayaan Allah bertindak dengan zat-Nya yang Maha Suci. Perbezaan antara *al-tahrif* dan *al-ta'til* ialah *al-tahrif* merupakan penafian makna yang sahih yang terdapat di dalam nas-nas dengan menukarkannya kepada makna lain yang tidak sahih dan *al-ta'til* pula ialah penafian makna yang sahih yang terdapat di dalam nas-nas tanpa menukarkannya kepada makna yang lain. Walaupun keduanya menafikan sifat-sifat Allah, penafian golongan *al-tahrif* lebih khusus berbanding penafian golongan *al-ta'til*. Justru, kesemua ahli *al-tahrif* adalah ahli *al-ta'til* tetapi bukan semua ahli *al-ta'til* adalah ahli *al-tahrif*. Lihat Hâfiz bin Ahmad Hakami, *Ma'ârij al-Qabûl*, jilid I (Beirut: Dâr al-Kutub al-'Ilmiyyah, t.t.), h. 265.

¹⁶ *Al-Takyif* ialah menetapkan bentuk mana-mana Dari sifat Allah. Perlu ditegaskan bahawa apabila dikatakan seseorang beriman dengan nama-nama dan sifat-sifat Allah tanpa menyoal bagaimanakah bentuk, bukanlah bermakna ia menafikan bentuk itu secara mutlak. Ini adalah setiap benda sudah pasti mempunyai bentuknya sendiri. Tetapi apa yang dimaksudkan ialah ketidakmampuan ilmu manusia untuk mengetahui bentuk zat dan sifat-sifat Allah melainkan Ia sendiri Yang Maha Suci. Lihat: Sâlih bin Fawzân, *Syarh 'Aqîdah al-Wasitiyah*, cet 2 (Riyad: Maktabah al-Ma'ârif, 1999), h. 14.

¹⁷ *Al-Tamtsil* ialah menyamakan Allah dengan sesuatu Dari makhluknya secara menyeluruh atau dari segenap sudut. Manakala *al-tasybih* ialah menyerupakan sifat Allah dengan sifat makhluk dari beberapa sudut. Sebagai contoh penyerupaan Allah dengan patung-patung oleh golongan musyrikin, penyerupaan Nabi Isa sebagai anak Allah oleh golongan Nasrani, penyerupaan tangan Allah dengan tangan manusia dan seterusnya. Kesilapan ahli *al-Tamtsil* dan ahli *al-tasybih* ialah mereka menetapkan sifat-sifat makhluk yang tidak layak bagi Allah. Lihat juga Ibrâhîm bin Muḥammad al-Buraykan, *al-Qawâ'id al-Kulliyah lil Asmâ' wa al-Sifât 'inda al-Salaf* (Riyad: Maktabah Dâr al-Hijrah, 1994), h. 40-41.

¹⁸ Muḥammad Ishâq Kandou, *Manhaj al-Hafiz Ibn Hajar al-'Atsqalâni fî al-'Aqîdah min Khilâl Kitâbihi Fath al-Bâri* (Riyad: Maktabah Rusyd, 1998), h. 1450-1451.

pasti melalui tajuk masalah yang diletakkan oleh beliau yaitu “ hadis sifat itu bagaimana kita beriktikad dengannya¹⁹. Contohnya adalah seperti berikut:

باب لا جاء في لئال الصدقة

عن أَهْرِيْرَةَ يَقُوْلَ قَالَ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللهَ يَقْبَلُ الصَّدَقَةَ وَيَأْخُذُهَا بِيَمِيْنِهِ فَيُرِيْبُهَا لِأَحَدِكُمْ كَمَا يُرِيْبِي أَحَدَكُمْ مُهْرُهُ حَتَّى إِنَّ اللُّقْمَةَ لَتَصِيرُ مِثْلَ أَحَدٍ وَتَصْدِيقُكَ فِي كِتَابِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ (وهو الذي يقبل التوبة عن عباده ويأخذ الصدقات ويمحق الله الربا ويربي الصدقات) □□□ □□□

463- masalah hadis sifat itu bagaimana kita beriktikad dengannya (ya saudaraku) bermula hadis sifat seperti hadis yang di dalam masalah 460 itu dan lainnya hendaklah kita beriktikad dengan dia sebetulnya ada beberapa riwayat seperti yang demikian itu tetapi tiadalah kita boleh berpegang dengan zahirnya. Bahkan kita berpegang sebagaimana pegang salaf atau pegangan khalaf. Maka pegangan dan iktikad salaf itu ada dikatakan oleh Abi 'Isa al-Tirmîdîzî begini yaitu

Dan sesungguhnya diriwayatkan daripada Siti 'Aisyah ra daripada nabi Saw seumpama hadis dalam masalah 462 itu. Dan sesungguhnya telah berkata bukan seorang daripada ahli ilmi pada ini hadis dan barang yang menyerupai akan ini daripada segala riwayat daripada hadis sifat dan hadis tuhan *tabâraka wa ta'âla* pada tiap-tiap malam turun ke langit dunia. Telah berkata mereka itu sesungguhnya telah *thâbit* beberapa riwayat pada ini dan dipercayai akan dia.

Maka jangan kesamaran atasnya kerana ia *kinayah* sahaja atau pulangkan hakikatnya kepada Allah SWT dan jangan pula dikata bagaimana tuhan bertangan atau datang atau duduk dan lainnya. Maka semuanya itu dipulangkan hakikatnya kepada Allah ta'ala atau ta'wil sebagaimana kata khalaf seperti yang di dalam masalah 372 Juz yang ketiga.

Beginilah diriwayatkannya daripada Malik dan Sufyan bin 'Uyaynah dan 'Abd Allâh bin al-Mubarak bahwasanya mereka itu berkata pada hadis ini: jalankan olehmu sekalian akan hadis *al-shifat* dengan tiada disoal bagaimana yakni jalankan sebagaimana zahirnya dan jangan ta'wil tetapi hakikatnya pulangkan kepada Allah dan zahirnya tiada dikehendaki sebagai itu. Maka beginilah perkataan ahli ilmi daripada *ahl al-sunnah wa al-jamâ'ah*. Dan adapun Jahmiyyah maka membatalkan akan ini segala riwayat hadis *al-sifat* dan berkata mereka itu bermula ini hadis menyerupakan Allah SWT dengan makhluknya pada halnya telah disebut Allah ta'ala 'azza wa jalla pada bukan daripada satu tempat di dalam Qur'annya akan tangan dan mendengar dan melihat. Maka menta'wil oleh Jahmiyyah akan segala ayat di dalam al-Qur'an maka mentafsir mereka itu akan dia atas lain daripada barang yang mentafsir akan dia oleh ahlu ilmi dan

¹⁹ *Bahr al-Madhi*, vol. 4, h. 203-204

berkata mereka itu bahwasanya Allah ta'ala tiada menjadikan Adam dengan tangannya. Dan berkata merekaitu bahwasanya makna tangan Allah di sini yakni kekuasaannya dan telah berkata Ishaq bin Ibrâhîm hanya akan menyerupakan Allah taala dengan makhluk apabila dikatakan tangannya seperti tangan kita atau dengarnya seperti dengar kita maka apabila dikatakan dengarnya seperti dengar kita maka inilah menyerupakan dia dengan makhluk maka yang demikian itu salah. Dan adapun apabila dikatakan Allah taala itu bertangan dan mendengar dan melihat dan tiada begitu begini rupanya dan gayanya dan tiada dikatakan dengarnya seperti dengar kita maka ini tiada namakan menyerupainya dengan makhluk bahkan di kata sebagaimana di dalam al-Qur'annya (ليس كمثله شيء وهو السميع البصير) artinya tiada seumpamanya Allah taala sesuatu dan ialah yang mendengar lagi melihat.

Telah berkata Ibn al-'Arabi di dalam *al-Hawdhi* – tatkala adalah Abû 'Isa al-Tirmîdzî itu seorang daripada *ahli 'ilmi bi al-hadîs* tiada dapat baginya perkataan Jahmiyyah. Maka sudahlah jatuh kesamaran ia pada setengah daripada Jahmiyyah ashab bagi Jahm dan ialah orang yang berbuat bid'ah telah ingkar ia akan beberapa sifat Tuhan yang Maha Tinggi maka berlepas diri Abû 'Isa daripada perkataan mereka itu kerana kata Jahmiyyah – tiada bagi Allah SWT *qudrat* dan tiada kekuatan dan tiada ilmu dan tiada mendengar dan tiada melihat dan berkata mereka itu bahwasanya *ta'wil* tangan itu dengan makna nikmat dan nikmat itu satu makhluk daripada beberapa makhluk Allah, menjadilah ia dengan dia akan Adam dan barang yang dikehendakinya daripada segala makhluknya. Dan adapun orang yang berkata bahwasanya *ta'wil* tangan itu ialah *qudrat* maka mereka itu satu *tâifah* daripada ahli sunnah, dan telah berkata satu *tâifah* bahwasanya ialah satu sifat yang lebih ia atas *qudrat*. 3 ج 166 ص 20²⁰

Dalam teks tersebut al-Marbawi menganjurkan kepada pembaca supaya berpegang kepada salah satu daripada kedua-dua pendapat salaf ataupun khalaf dalam masalah *al-Asmâ' wa al-Sifât*. Malah beliau dengan tegas menyatakan bahwa pendapat kedua-dua mazhab adalah betul.²¹ Justru itu didapati bahwa beliau senantiasa akan mencuba menukikan kedua-dua pandangan salaf dan khalaf ketika mensyarahkan hadis-hadis yang mengandungi isu-isu yang berkaitan dengan masalah sifat. Namun antara kedua pendapat tersebut, beliau dilihat lebih cenderung kepada pendapat khalaf. Ini dibuktikan melalui ulasan dan uraian beliau yang panjang lebar terhadap pendapat dalam mazhab khalaf berbanding salaf. Kekerapan beliau merujuk kepada Imâm al-Ghazâlî (w.505H), al-Zabîdî (w.1205H) dan Imâm al-Nawâwî (w.676H). Selain rujukan beliau kepada kitab *Jawharah al-Tawhîd* karangan 'Abd al-Amdad Burhân al-Din Ibrâhîm bin Hasân al-Laqqâni (w.1041H) juga menjadi faktor kepada kecenderungan tersebut.

Selain memaparkan pendapat-pendapat dalam mazhab *ahli sunnah wa al-jamâ'ah* dalam persoalan iman dan *al-Asmâ' wa al-Sifât*, al-Marbawi juga mengambil peluang untuk mendedahkan penyelewengan dan kesilapan golongan–golongan ahli bid'ah dalam

²⁰ *Bahr al-Madhî*, vol. 4, h. 203-204.

²¹ *Ibid*, vol. 15, h. 22-23.

persoalan akidah seperti golongan Qadariyah, Jabariyah, Jahmiyah dan sebagainya. Kebiasaannya beliau akan terlebih dahulu memberi pengenalan ringkas golongan tersebut dan diikuti dengan pandangan mereka dalam sesuatu isu yang berkaitan dengan hadis yang dibicarakan. Usaha yang beliau lakukan ini sedikit banyaknya akan dapat membantu pembaca mengenali golongan tersebut dan menolak hujah-hujah yang mereka utarakan.

Kesungguhan al-Marbawi dalam mengupas persoalan akidah diperlihatkan lagi melalui peletakan satu ruang khusus mengenai masalah akidah yang beliau namakan sebagai “*Masâil I’tiqâdiyyah*”. Kebanyakan isu-isu yang dikemukakan di ruang tersebut dinukilkan daripada al-Zabîdi (w.1205H) daripada kitab *Ithaf al-Sâdah al-Muttaqîn*. Berikut di bawah ini disenaraikan tajuk-tajuk masalah yang dikemukakan oleh beliau dalam ruang tersebut:

- 1- 208 – masalah: suruh dan tegah daripada Allah SWT tiada gugur ia selama ada akal (kata al-Zabîdi)
- 2- 209 – masalah: *taklif* ibadat itu adakah gugur ia apabila sampai kepada *maqam ma’rifah* (kata al-Zabîdi)
- 3- 210 – masalah: haram itu adakah ia rezeki (kata al-Zabîdi)
- 4- 211 – masalah: doa itu otak bagi ibadat sebagai tersebut di dalam hadis
- 5- 212 – masalah : orang mati adakah dapat faedah daripada usaha orang hidup (kata al-Zabîdi)
- 6- 213 – masalah: percayakan *kâhin* dengan apa yang dikhabarkannya daripada *ghayb* yaitu jadi kafir
- 7- 214 – masalah: bertolong dengan jin (kata al-Zabîdi)

Kesimpulan yang dapat diambil daripada kupasan di atas ialah pengiktirafan al-Marbawi kepada pandangan salaf dan khalaf dalam persoalan *al-Asmâ’ wa al-Sifât*. Namun pendapat-pendapat khalaf dikemukakan dengan lebih terperinci beserta contoh-contoh sekaligus menunjukkan kecenderungan beliau kepada mazhab khalaf. Dalam membahaskan persoalan *al-Asmâ’ wa al-Sifât*, beliau dilihat tidak menyatakan rujukannya namun gaya olahan dan bentuk uraiannya menyerupai Imâm al-Nawâwi (w.676H) dalam kitab *al-Minhâj Syarh Shahîh Muslim*.²² Apa yang dapat diperhatikan juga, al-Marbawi berjaya mengupas beberapa isu yang melibatkan persoalan *al-asmâ’ wa al-sifât* dengan terperinci beserta contoh berbanding Ibn al-‘Arabi (w.543H) ataupun al-Mubarakfuri (w.1353H) yang mengupasnya secara ringkas.

Fiqh

Salah satu keistimewaan kitab *Bahr al-Madhî* ialah kandungannya yang meliputi

²² Muhyi al-Dîn Abû Zakariya Yahya bin Syaraf al-Dimasyqi, *al-Minhaj Syarh Shahîh Muslim*, cet. 3 (Beirut: Dâr al-Ma’rifah, 1996), h. 420 dan h. 279.

perbahasan fiqh yang luas bukan sahaja dalam mazhab Imâm al-Syafi'i tetapi merangkumi mazhab-mazhab yang tersohor bermula daripada zaman sahabat, tabi'in, *atbâ' al-tâbi'in* dan seterusnya. Sumber-sumber rujukan daripada kitab *Syarh Sahîh Muslim* dan *Majmu'* oleh Imâm al-Nawâwî (w.676H), *al-Umm* oleh Imâm Syafi'i (w.204H) dan *al-Jâmi'* oleh Imâm al-Tirmîdî (w.279H) menjadikan kitab ini sebagai sebuah kitab yang berotoriti dan diperakui sebagai salah satu rujukan dalam bidang fiqh. Walaupun beliau banyak menukulkan pandangan ulama dalam mempersembahkan fiqh tetapi kebijaksanaan beliau terserlah melalui peletakan tajuk-tajuk masalah dan pemilihan pendapat-pendapat ulama. Antara metode yang diaplikasikan oleh Al-Marbawi dalam mengeluarkan isi-isi penting yang berkaitan dengan perbahasan fiqh adalah seperti berikut:

a) Peletakan tajuk-tajuk masalah yang berbeda dengan kitab-kitab syarah hadis yang lain.

Kebanyakan kitab-kitab syarah hadis yang menggunakan metode *al-syarh al-mawdu'i* meletakkan tajuk khusus bagi keseluruhan perbahasan fiqh yang merangkumi hukum-hukum, *illah* hukum, perselisihan fukahah dan sebagainya. Sebagai contoh bagi perbahasan hukum *hakam* dan adab dalam kitab *Aridah al-Ahwadhi*, Ibn al-'Arabi (w.543H) meletakkan tajuk khusus yaitu *al-ahkâm*²³ atau *al-fiqh*²⁴ atau *al-fawâid*.²⁵ Begitu juga Ibn Sayyid al-Nas (w.734H) dalam kitabnya *al-Nafh al-Syâdhi* meletakkan tajuk khusus bagi perbahasan fiqh yaitu *al-mabâhith wa al-fawâid* (المباحث والفوائد) atau *al-kalâm 'ala ma yustafâd min hâzihi al-ahâdis wa yustanbatu minhâ min al-ahkâm* (الكلام على ما يستفاد من هذه الأحاديث ويستنبط منها من الأحكام).

Al-Marbawi dalam kitabnya *Bahr al-Madhi* tidak meletakkan tajuk khusus kepada perbahasan fiqh sebagaimana yang terdapat dalam kitab *Aridah al-Ahwadhi* dan *al-Nafh al-Syâdhi*. Namun tajuk-tajuk masalah yang diletakkan oleh beliau masih tetap menggambarkan persoalan fiqh terutamanya jika hadis-hadis yang disyarahkan merupakan hadis-hadis hukum

Secara umumnya tajuk-tajuk masalah yang diletakkan oleh beliau dalam kupasan fiqh mengandungi ciri-ciri seperti berikut:

- a. Pengenalan
- b. Hukum
- c. Pelakuan dan kaifiat
- d. Hikmat
- e. *Illah*
- f. Pendapat-pendapat ulama dan perselisihan mereka

²³ Lihat: Abû Bakr Muḥammad bin 'Abd Allâh bin Aḥmad al-Isybîlî, vol. I, h. 134 dan jilid. V, h. 82.

²⁴ *Ibid*, vol. I, h. 235, jilid. I, h. 237, jilid. I, h. 240 dan jilid. I, h. 245.

²⁵ *Ibid*, vol. VII, h. 139.

b) Menukilkan pendapat sahabat dan tabi'in.

Al-Marbawi telah mengemukakan dalam kitabnya mazhab-mazhab sahabat dan tabi'in dalam pelbagai isu sama ada amalan mereka terhadap sebuah hadis dan persetujuan atau perselisihan mereka terhadap hukum yang terdapat dalam hadis. Pendapat-pendapat para sahabat dan tabi'in kadangkala dikemukakan secara ringkas dan kadangkala pula secara terperinci dengan menyatakan nama mereka. Dari sudut aturan dan susunannya pula beliau kebiasaannya mendahulukan pendapat sahabat diikuti pendapat tabi'in, *atba' al-tabi'in* dan ulama mujtahidin dari kalangan Imâm-Imâm mazhab. Kebanyakan pendapat-pendapat tersebut dinukilkan daripada kitab *Syarh Shahih Muslim* dan kitab *Majmu'* oleh Imâm al-Nawâwi (w.676H) dan kitab *al-Jami'* oleh Imâm al-Tirmîdzî (w.279H)

c) Menukilkan pendapat-pendapat fiqh dalam mazhab empat.

Menyadari kepentingan mazhab empat dalam pembahasan hukum-hakam, al-Marbawi berusaha menukilkan pendapat-pendapat dalam mazhab empat yang meliputi perselisihan antara mazhab, perselisihan dalam mazhab tersebut, kesepakatan dan ber-sendiriannya mereka dalam sesuatu isu. Ini dibuktikan lagi dengan tajuk-tajuk masalah yang diletakkan oleh beliau seperti contoh berikut:

Berkumur-kumur dan *istinsyâq* atas empat mazhab ²⁶

Duduk *tahiyat* bagi mazhab empat ²⁷

Memberi salam apa hukumnya pada mazhab empat ²⁸

d) Menukilkan pendapat-pendapat dalam mazhab Syafi'i

Kecenderungan al-Marbawi kepada mazhab Syafi'i diperjelaskan lagi melalui peletakan tajuk-tajuk masalah dalam kitabnya *Bahr al-Madhi* seperti contoh berikut:

Haid bersemedangan dan hukumnya pada Syafi'i ²⁹

Awal waktu Zuhur dan akhirnya pada Syafi'i ³⁰

Asar bagaimana mengetahuinya pada Syafi'i ³¹

Isya dan waktunya pada Syafi'i ³²

Subuh dan waktunya pada Syafi'i ³³

²⁶ *Bahr al-Madhi* jilid. I, h. 54.

²⁷ *Ibid*, vol. II, h. 201.

²⁸ *Ibid*, vol. II, h. 204.

²⁹ *Ibid*, vol. I, h. 187.

³⁰ *Ibid*, vol. II, h. 7.

³¹ *Ibid*, vol. II, h. 8-9.

³² *Ibid*, vol. II, h. 9.

³³ *Ibid*, vol. II, h. 9-10.

Sembahyang gerhana dan kaifiatnya pada al-Syafi'i dan lainnya³⁴

Niat puasa yang sah malam dan siang antara al-Syafi'i dan Hanafi³⁵

Puasa hari 'Asyura' itu apa hukumnya pada al-Syafi'i dan Hanafi³⁶

Antara metode-metode lain yang diaplikasikan oleh al-Marbawi dalam *fiqh al-hadîs* ialah seperti berikut:

- a) Menukilkan fiqh ahli Zahir
- b) Menukilkan pendapat-pendapat fiqh dalam mazhab-mazhab yang tidak lagi mempunyai pengikut yang ramai.
- c) Menukilkan fiqh ahli bid'ah
- d) Mengemukakan dalil bagi setiap mazhab dalam perselisihan
- e) Mengisyaratkan punca perselisihan ulama dalam permasalahan fiqh
- f) Menyatakan tarikh difardukan sesuatu kewajipan
- g) Mengisyaratkan kepada 'illah hukum
- h) Mengisyaratkan kepada masalah yang menjadi ijmak ulama
- i) Sokongan kepada pendapat dalam mazhab Syafi'i menerusi ulasan ulama terhadap *kesahihan* dan *keda'ifan* hadis
- j) Sokongan kepada pendapat dalam mazhab Syafi'i menerusi ulasan ulama terhadap *kesahihan* dan *keda'ifan* hadis

Penutup

Daripada keseluruhan kupasan di atas dapat disimpulkan bahwa al-Marbawi telah berjaya mengemukakan perbahasan fiqh yang begitu terperinci dan menyeluruh. Isu-isu fiqh yang sebelumnya terdapat dalam pelbagai kitab fiqh telah berjaya dikumpulkan dan disusun di bawah tajuk-tajuk masalah dan dihubungkan seterusnya dengan hadis-hadis yang disyarahkan.

Keistimewaan perbahasan fiqh yang terdapat dalam kitab *Bahr al-Madhi* dapat dilihat daripada sumber-sumber rujukan dalam mazhab Syafi'i yang berotoriti dan diprakui. Rujukan beliau kepada kitab *al-Umm* oleh Imâm al-Syafi'i menunjukkan kepekaan beliau dalam memastikan maklumat yang disampaikan dalam kitabnya benar-benar bersumberkan daripada Imâm al-Syafi'i sendiri. Berbeda dengan ulama-ulama kitab jawi yang lain yang mengarang kitab fiqh bersandarkan kepada kitab-kitab sekunder tidak daripada kitab *al-Umm* sendiri.³⁷ Begitu juga nukilan beliau daripada Imâm al-Nawâwi

³⁴ *Ibid*, vol. IV, h. 51-52.

³⁵ *Ibid*, vol. V, h. 120.

³⁶ *Ibid*, vol. V, h. 120-121.

³⁷ Abdul Rahman Abdullah, h. 46. Lihat juga, Martin Van Bruinessen (1999), h. 115

(w.676H) yang telah melakukan sumbangan yang besar dalam pemurnian mazhab³⁸ (pendapat-pendapat yang boleh dipertanggungjawabkan). Imâm Nawawi (w.676H) telah berjaya mengemukakan pandangan yang muktamad bagi fatwa dalam mazhab al-Syafi'i yang dipaparkan melalui karangan-karangan beliau. Kitab *Majmu'* karangan beliau merupakan sebuah kitab fiqh yang memaparkan kaedah ilmu *khilâf* atau apa yang dikenali pada hari ini sebagai *fiqh al-Muqarin*. Justru itu tidak heranlah kitab tersebut menjadi rujukan utama dalam mazhab al-Syafi'i. Selain kitab al-*Majmu'* kitab al-*Minhaj Syarh Sahîh Muslim bin al-Hajjaj* juga menjadi rujukan Al-Marbawi dalam perbahasan fiqh. Nukilan Al-Marbawi daripada kitab al-*Jami'* menambahkan lagi koleksi pendapat-pendapat ulama dan pendirian mazhab-mazhab terutamanya mazhab-mazhab yang tidak lagi terkenal pada masa kini.

Pustaka Acuan

- 'Arabi, Abu. *Bintang Nusantara*. Kuala Lumpur: al-Qiyadah, 1990.
- Al-Buraykan, Ibrâhîm bin Muḥammad. *al-Qawâ'id al-Kulliyah lil Asmâ 'wa al-Sifat 'inda al-Salaf*. Riyad: Maktabah Dâr al-Hijrah, 1994.
- Al-Dimasyqi, Muhyi al-Dîn Abû Zakariya Yahya bin Syaraf. *al-Minhâj Syarh Shahîh Muslim*, cet. 3. Beirut: Dâr al-Ma'rifah, 1996.
- Ibn Jamaah, Muḥammad bin Ibrâhîm. *al-Manhal al-Râwi fî Mukhtasar 'Ulûm al-Ḥadîts al-Nabawi*. Beirut: Dâr al-Kutub al-'Ilmiyyah, 1990.
- Al-Isybili, Abû Bakr Muḥammad bin 'Abd Allâh bin Aḥmad. *'Aridat al-Ahwadhi bi Syarh Shahîh al-Tirmîdî*. Beirut: Dâr al-Kutub al-'Ilmiyyah, t.t.
- Al-Marbawi, Mohamed Idris 'Abd al-Raof. *Kamus Idris Al-Marbawi Arabi-Melayu*. t.t.p: Dâr al-Fikr, t.t.
- Al-Qawâsimi, Akram Yusuf 'Umar. *al-Madkhal Ilâ Madzhab al-Imâm al-Syâfi'i*. Jordan: Dâr al-Nafais, 2003.
- Al-Tirmîdî, Muḥammad bin 'Îsa bin Sawrah. *Al-Jâmi' al- Shahîh*. Beirut: Dâr al-Fikr, t.t.
- Al-Yasu'iy, Luis Ma'luf. *al-Munjîd fî al-Lughah al-'Arabiyyah al-Mu'asirah*, cet. 2. Beirut: Dâr al-Masyriq, 2001.

³⁸ Tujuan Imâm al-Nawawi melakukan pemurnian mazhab adalah disebabkan faktor-faktor berikut: (1) Tersebarnya banyak karya dalam fiqh *syafi'iyah* setelah berlalu empat kurun kematian Imâm al-Syafi'i serta wujudnya pendapat-pendapat yang bertentangan dengan usul mazhab atau *istinbat* yang *marjuh* atau ijtihad yang *syadh*. Pemurnian mazhab perlu dilakukan setelah mazhab al-Syafi'i diperakui dan diiktiraf sebagai mazhab utama di sesetengah negara Islam, (2) Munculnya *taasub* mazhab dan taqlid sejak akhir kurun keempat hijrah dan merosotnya ijtihad pada kebanyakan mazhab, dan (3) Sebagai satu bentuk penambahbaikan kepada karya-karya fiqh ulama-ulama *syafi'iyah* sepanjang empat kurun. Lihat Akrâm Yûsuf 'Umar al-Qawasimi, *al-Madkhal Ilâ Madzhab al-Imâm al-Syâfi'i*, (Jordan: Dâr al-Nafais, 2003), h. 373-375.

- Fawzan, Salih bin. *Syarh 'Aqîdah al-Wasitiyyah*, cet 2. Riyad: Maktabah al-Ma'ârif, 1999.
- Hakami, Hafiz bin Ahmad. *Ma'ârij al-Qabûl*. Beirut: Dâr al-Kutub al- 'Ilmiyyah, t.t.
- Kandou, Muhammad Ishâq. *Manhaj al-Hafiz Ibn Hajar al-Asqalâni fî al-'Aqîdah min Khilâl Kitâbihi Fath al-Bâri*. Riyad: Maktabah Rusyd, 1998.
- Ludin, Ismail Ismail Mat. "Syaikh Idris Marbawi Dan Sumbangannya" (Kertas Projek di Jabatan Pengajian al-Qur'an dan Sunnah), Malaysia: Universiti Kebangsaan Malaysia, 1991.